

Bijlage 4. Behandeling van de adviezen en opmerkingen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van het kasteel van Hoeilaart in Hoeilaart

Provincie: Vlaams-Brabant

Gemeente: Hoeilaart, 1ste afdeling, sectie B

Objectnummer: 4.01/23033/117.1

Dossiernummer: 4.001/23033/102.1

Omschrijving:

Kasteel van Hoeilaart, Jan van Ruusbroecpark 1

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel,

21 FEB. 2019

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen en opmerkingen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 1 oktober 2018.

Het agentschap Natuur en Bos bracht op 2 oktober 2018 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

Het departement noch de overige agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerendergoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 1 oktober 2018.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerendergoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 1 oktober 2018.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerendergoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Hoeilaart

Het advies werd gevraagd op 1 oktober 2018.

Gemeente Hoeilaart.

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 29 oktober 2018 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

De gemeente benadrukt het waardevolle karakter van het kasteel-gemeentehuis dat een 'landmark' vormt op het grondgebied van de gemeente en tot op vandaag een belangrijke rol speelt voor de lokale gemeenschap.

Het beschermingsdossier werd door het gemeentebestuur intern besproken en voorgelegd aan de Erfgoedcel, verbonden aan de Cultuurraad en aan de Heemkundige Kring. Uit deze gesprekken en analyses werd enerzijds het advies vastgelegd en werden anderzijds inhoudelijke opmerkingen over het dossier opgesteld, die hierna behandeld worden.

Het gemeentebestuur geeft advies over de naamgeving van het dossier en pleit voor het gebruik van de term 'kasteel-gemeentehuis in Hoeilaart', dit om elke ambiguïteit te vermijden.

Zoals in hoofdstuk 1.1. van het inhoudelijk dossier reeds wordt aangegeven, is de benaming van het beschermingsdossier als een weloverwogen keuze met volgende motivering: "Het kasteel van Hoeilaart is in de literatuur gekend onder vele namen: Kasteel Ter Heyde (naar de heerlijkheid), Kasteel de Man d'Attenrode (naar de bouwheer), Kasteel de La Rocheterie (naar de laatste kasteelheer), gemeentehuis (huidige functie vanaf 1919). Gezien de veranderlijke aard van dit soort benamingen werd geopteerd voor de benaming 'Kasteel van Hoeilaart'."

Niettegenstaande de terechte opmerking van het gemeentebestuur dat de benaming "kasteel-gemeentehuis" inderdaad zeer duidelijk de huidige functie aangeeft, past dit niet binnen de vormelijke afspraken voor de opmaak van een beschermingsdossier. Een beschermd onroerend goed wordt bij voorkeur aangeduid met zijn oorspronkelijke benaming, historische functie of typologie. Het gebouw is namelijk gebouwd als kasteel en pas later herbestemd als gemeentehuis. De huidige benaming als "Kasteel van Hoeilaart" blijft aldus behouden.

Het gemeentebestuur geeft advies over de bouwstijl van het gebouw: "In het dossier wordt het kasteel-gemeentehuis getypeerd als een neogotisch gebouw. Wij zijn van oordeel dat dit gebouw eerder onder de bouwstijl neo-Tudor valt. Het dossier verwijst op meerdere plaatsen naar deze stijl. We begrijpen dat de beoordeling van neostijlen niet altijd voor de hand liggend is, maar er zijn voldoende stijlelementen om dit kasteel-gemeentehuis uit de container 'neogotiek' te halen en op te nemen onder een meer specifieke stijl."

In hoofdstuk 2.1.3. van het inhoudelijk dossier wordt uitvoerig gestaafd waarom het kasteel van Hoeilaart in architectuurhistorisch opzicht behoort tot de pittoresk-romantische vroege neogotiek. De hiermee gerelateerde termen 'stukadoors-neogotiek' of 'troubadours-neogotiek' worden ook aangehaald en geduid. Vervolgens wordt de relatie gelegd met het bouwen van kastelen en landhuizen in een pittoreske historiserende stijl, niet zelden met neogotische inslag, hetgeen in de periode 1820-1850/60 bijzonder populair was. De hiervoor typerende architecturale kenmerken en bouwmaterialen worden in het dossier besproken. Deze pittoreske kastelen, opgetrokken in vroege neogotische stijl waren in West-Europa, en vooral in België, vaak geïnspireerd op de Engelse neogotiek. In hetzelfde hoofdstuk wordt eveneens vermeld dat de architecturale verwijzing naar de Engelse neogotiek vooral tot uiting komt in de tudorboog-vorm die consequent doorheen het interieur en exterieur wordt hernomen, maar bijvoorbeeld ook in de typerende schouwvormen.

Er zijn dus wel degelijk duidelijke verwijzingen naar de Tudorstijl, de Engelse architectuurstijl van de 15de en 16de eeuw, maar het gebouw kan niet eenduidig worden gekarakteriseerd als een kasteel in neo-Tudorstijl. De huidige term 'troubadours-neogotiek' blijft aldus behouden.

Het gemeentebestuur geeft tenslotte een aantal suggesties voor correcties en aanvullingen op het beschrijvend gedeelte van het beschermingsdossier.

Het betreft hoofdzakelijk kleine nuancerings, correcties en aanvullingen van historische gegevens over de familiegeschiedenis en het kasteel. Deze werden toegevoegd aan het inhoudelijk dossier, met uitzondering van de opmerking over het kasteel van Beersel omdat deze onvoldoende relevant is voor dit dossier.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier. Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

- Aan het inhoudelijk dossier werden een aantal kleine nuanceringen, correcties en aanvullingen op het beschrijvend gedeelte toegevoegd.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 1 oktober 2018.

De VCOE bracht op 8 november een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

De commissie haalt aan dat het voorliggend dossier kadert binnen het project 'Herinventarisatie van de Vlaamse Rand'. De commissie betreurt dat een groter kader voor de selectie van het kasteel van Hoeilaat ontbreekt. De commissie verwijst hiervoor naar het beschermingsdossier van het Landhuis Impdehof in Meise (Wolvertem) en vraagt om dit groter kader aan te vullen in voorliggend beschermingsdossier.

Deze vraag werd bijgetreden. In hoofdstuk 1.1. van het inhoudelijk dossier werd de selectie van het kasteel van het kasteel van Hoeilaart ruimer geduid binnen het deelthema 'kastelen (woningen) en landhuizen'.

De commissie stelt vast dat de bescherming het kasteel en de buitentrap aan de voorgevel omvat, zonder het omgevende park. De commissie vindt de motivering voor het uitsluiten van de parkomgeving uit de bescherming onvoldoende en verwijst naar de motivering in het beschermingsdossier op basis van de geringe authenticiteit en herkenbaarheid van de parkomgeving. Volgens het dossier blijven er geen bovengrondse structuren over van de 18de-eeuwse en oudere parkaanleg. De huidige parkaanleg correspondeert met de ontwikkeling van de laat 19de-eeuwse tijdslaag, maar wordt volgens het dossier verstoord door recente invullingen en aanpassingen in de aanleg. De commissie betreurt dat het park niet wordt meegenomen bij de evaluatie van de erfgoedwaarden en dat de huidige toestand nauwelijks zichtbaar is in de fotoregistratie. Het park vormt volgens de commissie een wezenlijk onderdeel van het kasteeldomein. De commissie wijst op het bodemarchief dat volgens het beschermingsdossier ongetwijfeld ondergrondse (tuin)archeologische sporen bewaart, en op de aanwezigheid van waardevolle bomen en de parkaanleg. Zo gaat de huidige vijver in het kasteelpark terug op één van de visvijvers die op kaartmateriaal uit 1763 te zien is en zijn de taluds, afgebeeld op een plan van 1763, nog steeds zichtbaar in de huidige parkaanleg. De commissie dringt er dan ook op aan om de bescherming van de parkomgeving verder te onderzoeken. De commissie wijst tevens op de mogelijkheid van een overgangszone bij het monument. Dit biedt tevens de mogelijkheid om een visie te ontwikkelen voor de opwaardering tussen het kasteel en de kasteelhoeve, die momenteel als parking en doorgang wordt gebruikt.

Er wordt niet ingegaan op de vraag van de commissie tot het verder onderzoeken van de bescherming van de parkomgeving. Zoals wordt aangegeven in hoofdstuk 2.3. van het inhoudelijk dossier (motivering van de afbakening van de bescherming), werd deze overweging reeds gemaakt en werd deze weloverwogen keuze om het park niet te beschermen als monument gemaakt op basis van grondig vooronderzoek. Concreet werd de historische evolutie van het park onderzocht op basis van diverse historisch-cartografische bronnen en het kadasterarchief, in combinatie met een hillshade-bewerking van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II en een fysieke evaluatie ter

plaatse door landschapsonderzoekers van het agentschap Onroerend Erfgoed. Deze resultaten zijn opgenomen in het historisch overzicht van het beschermingsdossier. In het park staan wel enkele representatieve parkboomsoorten voor de late 19de eeuw. Deze bomen werden opgemeten voor registratie binnen de wetenschappelijke inventaris historische tuinen en parken.

Het beperkt voorkomen van het park in de fotoregistratie, waarnaar de commissie verwijst, is te wijten aan het feit dat het park niet behoort tot de afbakening van de bescherming als monument. Deze fotoregistratie werd bijgevolg niet aangevuld.

De vermoedelijke aanwezigheid van (tuin)archeologische sporen, waarnaar de commissie verwijst, is op zichzelf geen afdoende motivatie voor de opname van de parkomgeving in de bescherming als monument.

De vijver, waarnaar de commissie verwijst, gaat inderdaad terug op één van de visvijvers zoals weergegeven op 18de-eeuws kaartenmateriaal. De huidige parkaanleg dateert echter van de late 19de eeuw. Oorspronkelijk waren er verschillende vijvers aanwezig, waarvan er vandaag slechts één overblijft. Kadasteronderzoek wijst bovendien uit dat de ten westen aansluitende vijver(restanten) pas in 1941 werden gedempt of overwelfd en de huidige vijverstructuren aldus niet langer volledig refereren aan de laat 19de-eeuwse toestand (Kadasterarchief Vlaams-Brabant, Mutatieschetsen Hoellaart, afdeling I, 1941/12).

Het klopt dat het park en het kasteel historisch sterk met elkaar zijn verbonden. De huidige parkaanleg correspondeert inderdaad hoofdzakelijk met de ontwikkeling van de laat 19de-eeuwse tijdslaag. Er wordt in het dossier gemotiveerd dat ook deze 19de-eeuwse fase van de parkaanleg ingrijpend is verstoord door recentere invullingen (onder meer sport- en spelinfrastructuur en meerdere parkeerterreinen) en aanpassingen in de aanleg (onder meer parkvijvers, padenpatroon, verhardingen, aanplantingen). Men kan hiervoor de huidige parkomgeving vergelijken met de foto's van de oorspronkelijke parkaanleg, zoals gedocumenteerd in het fotoboek Houlay (1867-1870) (zie bijlage 5.3. bij het inhoudelijk dossier). De onmiddellijke omgeving van het kasteel, zoals onder meer de aanplantingen, verhardingen en padenstructuren zijn evenmin bewaard. Centraal in het park aan de voorzijde van het kasteel bevindt zich bovendien een hedendaags verenigingsgebouw ("parkpaviljoen") met bijhorende buitentrappen, verhardingen en petanquebanen. Het betreft een voormalige voetbalkantine, die behouden bleef na de verwijdering van het voetbalveld in het park in 2003.

Zoals gemotiveerd in het inhoudelijk dossier kan, omwille van de geringe authenticiteit en herkenbaarheid voor de parkomgeving, op basis van de huidig bekende gegevens en stand van het wetenschappelijk onderzoek, geen aanvullende bescherming als monument, noch als overgangszone, worden verantwoord.

De commissie stelt dat de fotoregistratie onvolledig is. Er wordt verwezen naar ontbrekende foto's van de restanten van de oorspronkelijke muurafwerking in één van de dienstruimtes op het zuidelijke tussenverdiep, de vleeskelder, de portierskamer (enkel een foto van een deur), de gevangenisruimte, een duidelijke foto van de balustrade op de eerste verdieping die verlengt in een overhangende lamp met glazen lampenkap. De commissie vraagt om de fotoregistratie aan te vullen.

Waar mogelijk werd aan de vraag van de commissie tegemoet gekomen. Er werd een foto toegevoegd van één van de dienstruimtes op het zuidelijke tussenverdiep (foto 51) en de oorspronkelijke muurafwerking in deze ruimte (foto 52), van de portierskamer (foto 115), van de vleeskelder (foto 116) en van de balustrade op de eerste verdieping die verlengt in een overhangende lamp met glazen lampenkap (foto 59). Er kon geen

foto worden toegevoegd van het interieur van de gevangenisruimte omdat deze ruimte niet toegankelijk was tijdens de plaatsbezoeken (interieur alleen zichtbaar door het deurvenster) en grotendeels is opgevuld met archiefmateriaal.

Wat betreft de cultuurgoederen merkt de commissie op dat de eettafel (cultuurgoed 4) een reconstructie is naar oorspronkelijk model, uitgevoerd tijdens de restauratie van het kasteel in de jaren 1990. De commissie vraagt om te motiveren waarom deze eettafel in de lijst met cultuurgoederen werd opgenomen, vermits dit geen deel uitmaakt van de oorspronkelijke interieurinrichting.

De eettafel werd geschrapt als cultuurgoed. De bijlage 2 (fotoregistratie) en bijlage 3 (cultuurgoederen) bij het ministerieel besluit werden hiertoe aangepast.

De commissie is van mening dat het reliekschrijn van de heilige Marcellina en de marmeren grafplaat een volkskundige erfgoedwaarde bezitten aangezien deze elementen getuigen van gebruiken en gewoonten, voorstellingen en tradities van een specifieke bevolkingsgroep of gemeenschap in het verleden. De commissie verwijst daarvoor naar de schenking van het reliek door paus Leo XII aan Joseph Louis de Man d'Hobruge en naar het jaarlijks luiden van de klok op het dak van het kasteel ter ere van het reliek van de heilige Marcellina.

Een onroerend goed heeft volkskundige waarde als het getuigt van gebruiken en gewoonten, voorstellingen en tradities van een specifieke bevolkingsgroep of gemeenschap in het verleden.

De suggestie van de commissie werd overwogen, maar op basis van bovenstaande omschrijving is de volkskundige waarde niet sterk genoeg aanwezig om deze toe te kennen aan het kasteel van Hoeilaart. Het reliekschrijn en de marmeren grafplaat zijn verbonden aan Joseph Louis de Man d'Hobruge en niet aan een bepaalde bevolkingsgroep. Het gaat om een getuige van persoonlijke devotie. Het reliekschrijn met reliek van de heilige Marcellina en bijhorende marmeren grafplaat versterken daarentegen de historische waarde van het monument omdat ze verbonden zijn met de katholieke identiteit van de bouwheer van het kasteel, die ondanks de aanwezigheid van een kasteelkapel, tevens een huiskapel liet inrichten met een speciaal daartoe ontworpen voetstuk voor het reliek. De objecten zijn onlosmakelijk verbonden met deze kapel, en vormen een getuige van de leefwereld, persoonlijke en politieke overtuigingen en tijdsgeest van de opdrachtgevers en bewoners van dit kasteel.

De commissie erkent de architecturale, historische en artistieke erfgoedwaarden van het kasteel van Hoeilaart.

Met betrekking tot de beheersdoelstellingen, opgenomen in artikel 3 van het ministerieel besluit, vindt de commissie het positief dat voor nieuwe ingrepen en wijzigingen in het gebruik een geïntegreerde aanpak wordt gevraagd, met aandacht voor de draagkracht van het gebouw. De commissie meent dat het ook bij het huidige gebruik als gemeentehuis goed is om aandacht te hebben voor de draagkracht, bijvoorbeeld met betrekking tot kwetsbare interieurafwerkingen.

Beheersdoelstelling 4 verwijst naar het interieur, waarbij het behoud 'de herkenbaarheid als kasteel' beoogt. De commissie vindt deze bewoording te vaag en vraagt om dit te herformuleren. In deze beheersdoelstelling is bovendien sprake van 'vast en roerend meubilair'. De commissie wijst erop dat enkel de cultuurgoederen in bijlage 3 van het beschermingsbesluit zijn beschermd. De commissie vraagt aldus om beheersdoelstelling 4 als volgt aan te passen: '., met inbegrip van het vast en roerend meubilair en de cultuurgoederen'.

De beheersdoelstelling 4° in artikel 3 van het ministerieel besluit, met betrekking tot het interieur van het kasteel, werd geherformuleerd in overeenstemming met het advies van de commissie.

De commissie ondersteunt de in voorschriften voor instandhouding en onderhoud voor het te beschermen monument, zoals opgenomen in artikel 4 van het ministerieel besluit.

Met betrekking tot de toelatingsplichtige handeling, opgenomen in artikel 5 van het ministerieel besluit, merkt de commissie op dat artikel 5, 1°, over de reliefwijziging van de bomen, betrekking heeft op de omgeving van het kasteel. Dit is echter niet conform de afbakening van de bescherming die enkel het kasteel en de monumentale buitentrap aan de voorgevel omvat. De commissie vraagt aldus om deze toelatingsplicht te schrappen of te koppelen aan een verruimde beschermingsperimeter.

De toelatingsplichtige handeling 1°, in artikel 5 van het ministerieel besluit, met betrekking tot de aanmerkelijke reliefwijziging van de bodem, werd geschrapt.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- In hoofdstuk 1.1. van het inhoudelijk dossier werd de selectie van het kasteel van het kasteel van Hoeilaart ruimer gedefinieerd binnen het deelthema 'kastelen (woningen) en landhuizen'.
- Er werden vijf foto's toegevoegd aan de fotoregistratie bijlage 2 bij het ministerieel besluit.
- De eettafel werd geschrapt als cultuurgood. De bijlage 2 (fotoregistratie) en bijlage 3 (cultuurgoederen) bij het ministerieel besluit werden hiertoe aangepast.
- De beheersdoelstelling 4° in artikel 3 van het ministerieel besluit, met betrekking tot het interieur van het kasteel, werd geherformuleerd in overeenstemming met het advies van de commissie.
- De toelatingsplichtige handeling 1°, in artikel 5 van het ministerieel besluit, met betrekking tot de aanmerkelijke reliefwijziging van de bodem, werd geschrapt.

1.4. Opmerkingen van de zakelijkrechthouder

De opmerkingen werden gevraagd op 1 oktober 2018.

De gemeente Hoeilaart is zakelijkrechthouder en gaf wel advies, behandeld in dit document onder 1.2.

Conclusie: de opmerkingen hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.5. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen en de opmerkingen van de zakelijkrechthouder hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- Aan het inhoudelijk dossier werden een aantal kleine nuanceringen, correcties en aanvullingen op het beschrijvend gedeelte toegevoegd.

- In hoofdstuk 1.1. van het inhoudelijk dossier werd de selectie van het kasteel van het kasteel van Hoeilaart ruimer geduid binnen het deelthema 'kastelen (woningen) en landhuizen'.
- Er werden vijf foto's toegevoegd aan de fotoregistratie bijlage 2 bij het ministerieel besluit.
- De eettafel werd geschrapt als cultuurgoed. De bijlage 2 (fotoregistratie) en bijlage 3 (cultuurgoederen) bij het ministerieel besluit werden hiertoe aangepast.
- De beheersdoelstelling 4° in artikel 3 van het ministerieel besluit, met betrekking tot het interieur van het kasteel, werd geherformuleerd in overeenstemming met het advies van de commissie.
- De toelatingsplichtige handeling 1°, in artikel 5 van het ministerieel besluit, met betrekking tot de aanmerkelijke reliefwijziging van de bodem, werd geschrapt.